

DOI: 10.18832/kp201808

Brewing-law Burghers – Part 2: Ban on tapping foreign beer and other legal problems

Právovárečná měšťanstva – část 2: Zákaz čepovat cizí pivo a další právní problémy

Filip VRÁNA

filip.vrana@email.cz

Reviewed paper / Recenzovaný článek

Vrána, F., 2018: *Brewing-law Burghers - Part 2: Ban on tapping foreign beer and other legal problems*. Kvasny Prum. 64 (2): 88–93

The second part of our study points to some legal problems associated with the societies of brewing-law burghers. One of the problems was the ban on tapping foreign beer, which was commonly found in society statutes. The author extensively maps the case law of the Austro-Hungarian Empire and the first Czechoslovak Republic. He deals with court rulings in the field of tax regulations, transfers of property rights, or relations of breweries to the innkeepers. The study documents that, in some cases, case law has changed over time. It also describes in several cases the internal functioning of the brewing-law burgher societies.

Vrána, F., 2018: *Právovárečná měšťanstva - část 2: Zákaz čepovat cizí pivo a další právní problémy*. Kvasny Prum. 64(2): 88–93

Studie v druhém díle poukazuje na některé právní problémy spojené s právovárečnými měšťanstvy. Jedním z nich byl zákaz čepovat cizí pivo, který se běžně objevoval ve stanovách. Autor rozsáhle mapoval judikaturu z dob Rakouska-Uherska i první Československé republiky. Zabývá se nálezy soudů v oblasti berních předpisů, převodů majetkových práv nebo vztahů pivovarů k hostinským. Dokládá, že v některých případech se judikatura soudů postupem času změnila. Studie také na několika případech popisuje vnitřní fungování právovárečných měšťanstev.

Keywords: beer, history, law, Czech lands, brewing-law burghers

Klíčová slova: pivo, historie, právo, české země, právovárečné měšťanstvo

1 ZÁKAZ ČEPOVAT CIZÍ PIVO

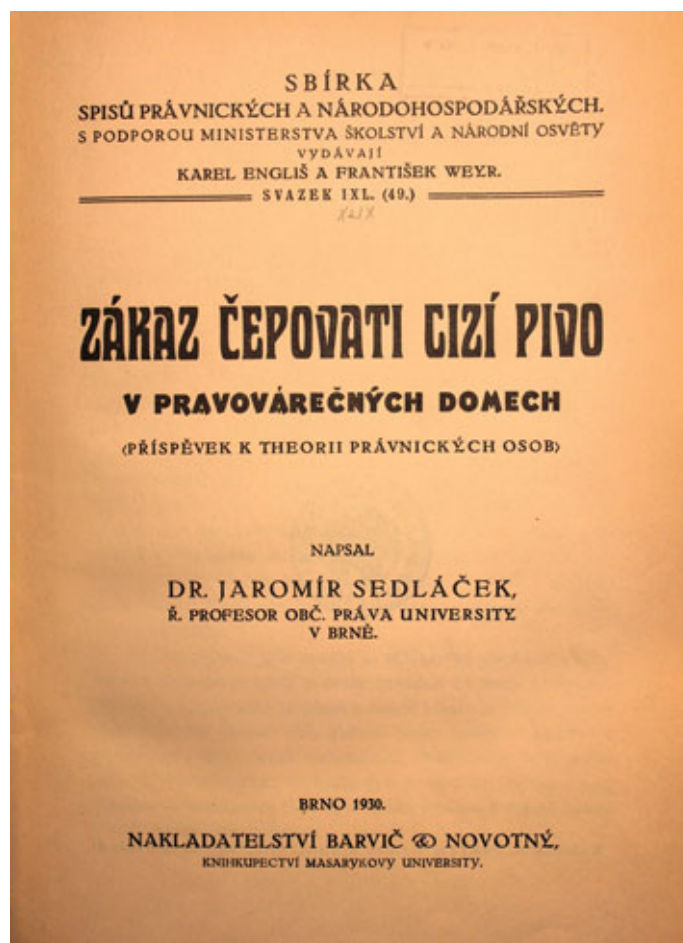
Zajímavým tématem spojeným s právovárečnými měšťanstvy byla otázka chování jednotlivých podílníků, kteří měli v právovárečných domech výčepy. Nebylo výjimkou, že v některých domech se čepovala i jiná piva, než ze společného pivovaru. Šlo buď o vůli samotného majitele, nebo jeho nájemce. Tím se majitelé domů, kteří byli sami právovárečníci, dostávali do střetu s většinou, která je za to sankcionovala. Zákazy čepování cizích piv se dostávaly do stanov právovárečných měšťanstev v různé formě už koncem 18. století. Právovárečenství tak reagovala na zrušení mílového práva v roce 1788 dvorským dekretem Josefa II. Na trhu dál fungovala exkluzivita „dominikálních krčem“, každému poddanému ale bylo dovoleno, aby si opatřoval pivo, kde chce. Volně nakupovat pivo mohli i pachtýři a vlastníci krčem (Sedláček, 1930, s. 11). Pokud tak ale činili vlastníci právovárečných domů proti vůli většiny ustanovené ve stanovách, obvykle pozbyli roční dividendu z měšťanského pivovaru. Z této situace vznikaly soudní spory, znásobené definitivním uvolněním propinace v roce 1869. V této souvislosti zaujme nejednotnost právních názorů, které soudy zastávaly. Sporná ustanovení se vyskytovala ve stanovách a řádech právovárečných měšťanstev v Litoměřicích, Českých Budějovicích, Olomouci, Jihlavě či Klatovech. Některé spory se dostaly až k nejvyššímu soudnímu dvoru ve Vídni, za první republiky pak k Nejvyššímu soudu. Ve většině případů soudy rozhodovaly ve prospěch právovárečných měšťanstev, zákaz čepovat cizí pivo v domě s várečným právem uznaly soudy v době, kdy se obecně uznávala i existence kartelů, jako oprávněný. Opačná situace nastala až v případě klatovském za první republiky (Sedláček, 1930, s. 5) (obr. 1).

Případ olomoucký

Ve sporu bylo olomoucké právovárečné měšťanstvo na jedné straně a na straně druhé *První česká společnost stavební v Olomouci* (obr. 2), která byla žalobcem. Firma byla majitelem jednoho z právovárečných domů a měla tak 1 z 340 podílů na zisku právovárečného pivovaru. Společnost namítala proti stanovám právovárečného měšťanstva potvrzeným v prosinci 1900, které schválilo 167 hlasujících proti 24. Ve výsledku firma ztratila právo na roční dividendu, protože pachtýř jejího domu čp. 513 čepoval jiné pivo než to olomoucké. *První česká společnost stavební v Olomouci* s ním ostatně měla podepsanou smlouvu s tím, že může čepovat pivo „jaké chce“ (Anonym, 1904b, s. 65). Stanovy schválili právovárečníci poté, co neuspěli s předchozími, ve kterých byl stejný zákaz už v roce 1895. Také

zde se vedly spory, ovšem stavební společnost uspěla s tím, že stanovy byly přijaty nezákonně a firmu tak nezavazovaly (Anonym, 1904b, s. 69). Rozetnout, zda lze do stanov dát zákaz čepovat cizí pivo, měl až následující spor.

Z něj jednoznačně vyplývá, že ustanovení zakazující čepování konkurenčních piv platila v Olomouci už v minulosti. Situace svým způsobem

Obr. 1 Titulní strana dobové publikace na téma zákazu čepovat cizí pivo. (Zdroj: Sedláček, J., 1930: *Zákaz čepovati cizí pivo v právovárečných domech*)

Obr. 2 Pohled na areál starého olomouckého měšťanského pivovaru (Foto autor: 2017)

bem logicky vyplývala už z práva mílového, které dostalo město od Rudolfa I. Habsburského v roce 1278. Právovárečné měšťanstvo doložilo soudu i privilegium Vladislava Jagellonského z roku 1510 obsahující zákaz výčepu jiných než olomouckých piv v okruhu jedné míle.

Předpisy proti konkurenci se objevují například i v císařském reskriptu z roku 1711, který dokonce zakazoval, aby měšťanstvo běhalo schválně do cizích hospod mimo město. Proti nim mělo zasáhnout nové ředitelství právovárečného měšťanstva, cílem bylo snížit ušlý zisk. Z dokumentů vyplývá, že olomoučtí měšťané do cizích hospod „běhali každodenně“ a „oddávali se neřesti a obžerství“. „Takového zločince má ředitelstvo, pakliže by jedno i druhé napomenutí nepomohlo, trestem stíhá a v případě nepolepšitelnosti, je-li takovým zločincem krčmář, odnětím výčepu, je-li jím podílník, odnětím podílu, a nebyl-li by to ani podílník ani krčmář, avšak někdo, kdo ze společné pivní pokladny běže plat, ten budiž potrestán ztrátou platu příkazného.“ uváděl císařský reskript (Anonym, 1904b, s. 67).

Proti konkurenčním pivům platily v Olomouci i další předpisy, například listina z roku 1831, podle které byl majitel domu zavázán brát pivo pouze z měšťanských pivovarů. V případě neposlušnosti hrozila konfiskace cizího piva a zadržení čtvrtletního pivního zisku, u opakovaného provinění hrozilo odebrání výčepu.

Případem se zabývalo několik soudních instancí, a to s rozdílnými výsledky. Jako první rozhodoval v prosinci 1902 c.k. krajský soud v Olomouci. Žalobní návrh stavebního družstva, aby byla patřičná část stanov prohlášena za neplatnou, zamítl stejně jako vyplacení dividendy. Jediné, v čem dal stavební firmě za pravdu, byl spor o odeření jejího práva hlasovat na valné hromadě. Podle soudu byl zákaz čepovat cizí pivo ve stanovách obnovou starého ustanovení „tkvícího v samém zřízení právovárečnictva“. Stavební firma sice v této souvislosti argumentovala zrušením propinačního práva v roce 1869, které trh regulovalo, podle soudu ale změny poměrů na trhu s tímto nijak nesouvisely (Anonym, 1904b, s. 74).

Obě strany byly s verdiktem nespokojené a odvolaly se k c.k. moravsko-slezskému zemskému soudu v Brně. Ten rozhodl prakticky opačně a ve všem dal za pravdu *První české společnosti stavební v Olomouci*. Uvedl mimo jiné, že odnětím dividendy a hlasovacího práva se stal majetkový podíl stavební firmy z pohledu várečných práv takřka bezcenným. Případ ale dospěl až do Vídně k c.k. nejvyššímu soudnímu dvoru, kam se odvolalo právovárečné měšťanstvo. Výsledek byl zcela ve prospěch měšťanstva a druhá strana musela zaplatit i soudní výlohy všech tří soudních stolic. Podle nejvyššího soudního dvora ve Vídni a jeho rozhodnutí ze dne 29. října 1903 bylo vydání konkurenčního zákazu ve stanovách právovárečného měšťanstva přípustné. Propinační právo bylo sice už zrušené a předchozí závazky tohoto typu s ním souvisely, to ale nijak nebránilo podílníkům přijmout závazek obdobný, přičemž nová ustanovení stanov spočívala pouze na poměru jednotlivých hlasujících k aktuálnímu celku na valné hromadě. „Žalobkyně musí...snášeti takové obmezení, pokud se týče suspendování a výkonu práv svých statutárních, které vzniklo usnesením valné hromady proti vůli menšiny,“ uvedl soud (Anonym, 1904b, s. 82). Svou úvahu opřel i platný obchodní zákoník, který připouštěl vyloučení společníka z firmy, který jednal proti všeobecnému zájmu.

Podobně jako spor olomoucký obhájilo svoje stanoví i jihlavské právovárečné měšťanstvo. I v tomto případě soud bral za bernou

minci výklad smlouvy o spravování společného práva a statku. Měšťanský pivovar tak měl dál zajištěných tolik hospod, kolik jich bylo v právovárečných domech.

Případ klatovský

Příklad klatovský řešily soudy až za první republiky a zajímavé je, že i když se jednalo o prakticky totožné klausule ve stanovách s těmi olomouckými, výsledek byl opačný. Valná hromada *Měšťanského pivovaru v Klatovech* v květnu 1925 rozhodla, že ti podílníci, v jejichž domě byl hostinec, který nebral pivo z měšťanského pivovaru, nedostali podíl ze zisku společného podniku. Navázala tak na rok 1843, kdy dali měšťané správě svého pivovaru plnou moc, aby nevyplácela užitek z pivovaru těm, kteří byli přistiženi z výčepu cizího piva (Sedláček, 1930, s. 23).

Případem se zabývaly tři soudní instance a všechny rozhodly proti právovárečnému měšťanstvu. Soud první instance rekapituloval dějinný vývoj a právní poměry. Konstatoval, že právo vařit pivo bylo za první republiky oproti minulosti už volnou živností. Dospěl tedy k závěru, že ohledy historické v tomto konkrétním případě už nijak nerozhodují (Vážný, 1929).

Soud se dále zabýval povahou právovárečného měšťanstva. Zmínil, že vzájemná práva jednotlivých podílníků zatím nejsou právně nijak upravená. Podílníci neručili svým jménem za závazky celku. Soud pak rozepsal jednotlivá specifika právovárečného měšťanstva. Jména podílníků se v čase měnila, na rozdíl od celku, který zůstával stále stejný a jeho povaha se blížila korporaci.

Právovárečné měšťanstvo v Klatovech řešilo klíčové otázky, stejně jako podobné podniky jinde, usnesením valné hromady, proti kterému podali v tomto případě někteří podílníci žalobu. Podle soudu první instance bylo rozhodnutí valné hromady z května 1925 neplatné. Jedním z důvodů bylo nesplnění lhůty ke svolání valné hromady. Usnesení valné hromady bylo ale podle soudu nepřipustné i z věcného hlediska. Podle soudu jediným účelem právovárečného měšťanstva bylo těžit hospodářsky zisk ze společného podniku a tento zisk dále dělit mezi podílníky. „Je-li účelem žalovaného měšťanstva dnes jen těžení užitek ze společného průmyslového podniku, ovšem též z majetkových hodnot z jeho dřívějších výtěžků nastřádaných, ve prospěch podílníků podle jejich podílů, nevyžaduje tento účel žalovaného měšťanstva a není podmínkou jeho plnění, by se jednotliví členové ve výrobě a prodeji piva osobně účastnili, ani by prodej se děl v právovárečných domech,“ konstatoval soud (Vážný, 1929).

Z aktuálního účelu společného podniku jinými slovy nijak nevyplývala povinnost prodávat pivo v právovárečném domě. Jejich vlastníci s nimi tak podle soudu mohli volně disponovat a tento majetek bylo potřeba oddělit od společného jmění v právovárečném podniku. „Stejnou logikou by se mohlo dospět k tomu, že poškozuje odbyť piva a tím prospěch podniku právovárečného měšťanstva i ten z podílníků, který jen pije jiné pivo,“ uvedl soud (Vážný 1929).

Podle soudu první instance bylo tedy usnesení valné hromady právovárečníků v Klatovech neplatné, což následně potvrdil i odvolací soud, který nesouhlasil s tím, že by bylo neplatné samo svolání valné hromady. V hlavních bodech dal za pravdu soudu první stolice. Také podle odvolacího soudu nevyžadoval účel právovárečného měšťanstva, aby se jednotliví jeho členové osobně účastnili na výrobě a prodeji piva a aby se pivo ze společného pivovaru prodávalo v právovárečných domech.

Konečně Nejvyšší soud v lednu 1928 potvrdil závěry předchozích instancí a dovolání právovárečného měšťanstva v Klatovech zamítl. „Přičilo by se přímo naznačenému účelu, kdyby vlastník domu, s nímž je právovárečný podíl spojen, k vůli této výhodě měl býti obmezován ve volném vykonávání ostatních práv, jež mu z vlastnictví domu plynou, zejména i v právu, dům pronajati za libovolných, jemu nejprospěšnějších podmínek, po případě i někomu, kdo v něm čepuje cizí pivo, a kdyby pro odpor, jim kladený proti tomuto omezení vlastnictví, měl pozbyti právě onoho práva, jehož nejvýhodnější užitek právo právovárečné měšťanstvo má za účel,“ uvedl Nejvyšší soud (Vážný, 1929). Soud přitom zmínil, že nelze vycházet ze starých zákazů, které se zakládaly na už zrušeném propinačním právu.

Změna postoje Nejvyššího soudu

Případ klatovský je poměrně unikátní judikátem jdoucím proti vůli většiny právovárečného měšťanstva. Jeho všeobecná platnost však přestala brzy platit. Už v lednu 1930 ve sporu *Právovárečného měšťanstva v Litoměřicích* a Adolfa a Antonie Giebových. Ve stanovách litoměřického právovárečného měšťanstva byl už před rokem 1848 protikonkurenční zákaz, který byl v roce 1859 vložen do všech vložek várečných domů. Tato úmluva nebyla nijak dotčena ani zrušením propi-

načních práv v roce 1869 a platila nadále (Sedláček, 1930, s. 27). Nejvyšší soud pak potvrdil svoje nové stanovisko i rozhodnutím z prosince 1934, které se týkalo právovárečného měšťanstva v Českých Budějovicích. Právovárečníci u soudu žalovali místní záložnu, která vlastnila tři domy v centru města. Ve všech případech se jednalo o várečné domy, v jednom z nich ale bylo čepováno jiné než budějovické pivo, což bylo proti vnitřním předpisům měšťanstva. Konkrétně mj. stanovy mluvily o nevolitelnosti a nemožnosti býti členy správní rady právovárečného měšťanstva u podílníků, kteří výčep nebo prodej cizího piva „v majetku náježejícím jemu, jeho manželé nebo jeho nezletilým dětem a ležícím v obvodu města Č. Budějovic bud' sám provozuje nebo takovou živnost tam provozovati nechá“ (Vážný, 1935). Z vnitřních předpisů spolku dále vyplývalo nevyplácení podílu na zisku v případech jako byl tento.

První dvě soudní instance daly za pravdu záložně. Mimo jiné proto, že sporný dům čp. 261 koupila v říjnu 1926 a kupní smlouvou neuvedla, že by na sebe závazek brát jen pivo ze společného podniku na sebe vzala. Tento závazek nebyl ani vložen v pozemkové knize na samotném domě, proto prý nebyl pro nového majitele závazný a záložna neměla být vyloučena ze zisku ze společného pivovaru. Tento závěr ale změnil Nejvyšší soud. Konstatoval nejprve, že „Budějovičtí právovárečníci, měšťanský pivovar založený 1795“ jsou právnickou osobou, o čemž byly v minulosti spory. Povaha společnosti je soukromoprávní a stejnou povahu má i zákaz čepovat cizí pivo po ztrátou nároku na várečný podíl ze zisku. Záložna prý dopředu věděla, že vlastní tři várečné domy a jako členka právovárečného měšťanstva měla určitá práva a závazky. Došlo i na diskuzi a vypořádání se s dřívějším rozsudkem ohledně klatovského případu. Nejvyšší soud nově konstatoval, že účelem právovárečného měšťanstva je prodávat a vařit pivo a výtěžky rozdělovat mezi podílíky. Ti mají podporovat tento účel a „mají proto mravní povinnost se snažit, aby v jejich domech právovárečných bylo čepováno pivo právovárečné. Slouží proto právě naopak ono ustanovení stanov účelu právovárečného měšťanstva, ano chce omezit konkurenci cizího piva, aby docílilo většího prospěchu pro sebe a své podílíky,“ uzavřel soud s tím, že v daném případě nejde o omezování vlastnického práva podílíků (Vážný, 1935). Sporné ustanovení jim nijak nezakazovalo čepovat cizí pivo, pokud tak ale učinili, ztratili logicky podíl na společném zisku. Jinými slovy, domáhal-li se podílík výhod ze své účasti na společném podniku, musel plnit i závazky, které mu byly většinou uloženy.

Případ novobydžovský

Změnu svého stanoviska Nejvyšší soud potvrdil ještě případem, který se podle iniciál města a počtu právovárečných domů v obci týkal východočeského Nového Bydžova (obr. 3). Majitelka zdejšího hostince U modrého lva byla zároveň jedním z právovárečniců, neboť právo várečné se vázalo právě na její dům, kde její manžel provozoval hostinskou živnost. Ten však paradoxně neodebíral pivo z místního pivovaru, čímž si proti sobě popudil ostatní podílíky. Právovárečná společnost královského města Nového Bydžova majitelce hostince U modrého lva přestala vyplácet dividendu, která činila 2000 korun ročně. Držitelka práva várečného se obrátila na soud a právovárečnou společnost zažalovala o ušlý zisk za celkem tři roky. Ve městě bylo z celkového počtu 73 držitelů várečných práv a jen pět s domy, které zároveň provozovaly hostinskou koncesi. Těch zbylých 68 logicky nemělo povinnost odebírat pivo z místního pivovaru. Nižší soudy však rozhodly jasně, že majitelka várečného práva nemá nárok na dividendu, pokud nebude v domě čepovat místní pivo (tato podmínka se nevztahovala na pizeňskou dvanáctku, která byla brána jako výjimečné luxusní pivo).

Soudy na případ nazíraly pohledem právovárečné společnosti, jejímž cílem bylo těžení užitek ze společného podniku, a to ve prospěch všech podílíků. Držení várečného práva bylo v smyslu historického vývoje určitou náhradou za újmu způsobenou tím, že se podílíci kdysi zřekli samostatného vaření piva. Chování majitelky uvedeného hostince logicky ostatní podílíky poškozovalo a žalující strana tak neměla mít nárok na výhody plynoucí z jejího podílnictví (dividendu).

„Nelze pochybovat o tom, že zájmy právovárečného měšťanstva jsou velmi citelně dotčeny, když ani podílíci, kteří v místě provozují hostinskou živnost, nečepují pivo vlastního pivovaru, nýbrž může se přirozeně týkati jen majitelů právovárečných domů, kde se provozuje živnost hostinská (výčepnická), vztahuje se však zásadně na všechny takové podílíky a nelze proto mluvit o nerovnosti mezi členy, z níž dovolání dále vyvozuje neplatnost dotčeného předpisu stanov. Pokud dovolatelé s tohoto hlediska namítají, že důsledky zákazu čepovati cizí pivo stíhají jen několik málo členů společnosti, provozují-

Obr. 3 Dobový pohled na dnes už nestojící část starého novobydžovského pivovaru. (Repro z knihy Honza, J.: O pivovarství v král. věn. městě Novém Bydžově, nečíslovaná strana)

cích hostinskou živnost, že se však všem ostatním podílíkům neukládá pod stejnou sankcí obdobný závazek co se týče pití piva z právovárečného pivovaru, stačí jim připomenouti, že jde o zvláštní druh konkurenčního zákazu, jenž se podle povahy věci vždy týká jen činnosti výdělečné, nikoli však soukromého života (soukromé potřeby),“ je uvedeno v rozsudku Nejvyššího soudu z roku 1940 (Vážný, 1941). Majitel várního domu, kde se provozuje živnost hostinská, byl naopak i v případě pronájmu povinen zajistit, aby se v jeho hostinci – výjimajíc pizeňské dvanáctky – čepovalo pouze místní pivo. Uvedené platilo „tím spíše ..., když spoluvlastníky právovárečného domu jsou manželé, z nichž jeden v domě provozuje hostinskou živnost,“ konstatoval Nejvyšší soud (Vážný, 1941).

2 DALŠÍ JUDIKÁTY Z DOB PRVNÍ REPUBLIKY A PROTEKTORÁTU

Složitost problematiky právovárečných měšťanstev za první republiky podtrhovaly i další spory. Právovárečenstva se vyjímalasvým prastarým právním původem odlišným ostatním zaběhlým podnikatelským formám, jakými byly například akciové společnosti. Selhal také návrh na vydání speciálního zákona, který navrhovali už v roce 1904 čeští právníci na svém první oborovém sjezdu. Už tehdy se nebyli schopni shodnout na právní povaze právovárečných měšťanstev. Jejich rezoluce tak pouze zněla ve smyslu, že je třeba vydat zvláštní zákon, který by se týkal právovárečných měšťanstev, při kterém by byl brán zřetel k jejich historickému vývoji (Anonym, 1904c). Za první republiky, se tato iniciativa objevila znovu.

V roce 1924 přinesl Kvas osnovu zákona z pera ministerstva spravedlnosti na přeměnu právovárečných měšťanstev na akciové společnosti. Návrh zákona byl koncipován tak, že dával volnost právovárečnicům o své právní formě rozhodnout prostřednictvím valné hromady. O jejím svolání měli být podle vládního návrhu vyrozuměni doporučenými dopisy všichni vlastníci nemovitostí, s nimiž bylo várečné právo spojené. Podílíků, jejichž místo pobytu nebylo známé měl být zřízen opatrovník. Při hlasování o změně právní subjektivity měl připadnout jeden hlas na jednu právovárečnou jednotku. Ke změně povahy podniku vládní návrh předpokládal dvoutřetinový souhlas všech oprávněných vlastníků. Po právní moci usnesení o změně na akciovou společnost měla být nová firma zapsána do obchodního rejstříku a z pozemkových knih vymazána všechna várečná oprávnění.

K tomuto návrhu se vyjádřil Ochranný svaz pivovarů v Čechách s řadou připomínek. Z nich vyplývá, že práva várečná často už nebyla spjata s danou nemovitostí, což mohlo způsobovat reklamace. Podle svazu neměla mít oprávnění hromadu svolávat už čtvrtina oprávněných, když k souhlasu byl potřeba počet výrazně vyšší. Hlasovat se mělo podle podílu a ne podle jmen už proto, že právovárečná měšťanstva byla značně rozdrobená a někteří hlasující měli jeden hlas, jiní jen zlomek (Anonym, 1924, s. 247). Záměr zákona byl koncipován jako jakýsi doplněk zákona ze dne 4. července 1923 o poplatkových a dalších daňových úlevách při splnutí (fusi) nebo při přeměně právního útvaru podniků veřejně účtujících, společností s ručením omezeným a společností komanditních, dále při přeměně právovárečných měšťanstev ve společnosti akciové, který platil do konce roku 1926. Je zřejmé, že některé podniky o změně uvažo-

valy a mezi sebou i o tomto tématu komunikovaly. Například právo-várečné měšťanstvo v Hradci Králové se ptalo na výhody i na ministerstvu spravedlnosti, stejně jako Měšťanský pivovar v Plzni ale na změny nepřistoupilo (Novotná, 2009). Podobný postoj zaujali v Poličce s tím, že to pro podnik není nijak výhodné. Díky tomu také možná nikdy nedošlo k prodeji pivovaru. Právo-várečníci sice mezi sebou měli spory, podnik s více než stovkou majitelů ale bylo velice těžké prodat, místní se kvůli složitosti prodeje byt' jedině nemovitosti s tolika podílíky nepodařilo za první republiky zpeněžit ani už nefunkční sladovnu.

Vrátíme-li nyní svou pozornost zpět k soudním sporům, řešila se mimo jiné otázka, zda může právo-várečné právo trvat bez spojení s určitou nemovitostí. Nejvyšší soud dostal na stůl případ, kdy majitelka prodala dům obci, ale várečné právo si ponechala. U soudu nárokovala i po prodeji domu poměrnou část lahvového piva, kterou ze společného pivovaru dostávali právo-várečníci. Celkem mělo jít za roku 1933 až 1937 o 500 litrů, dodáno bylo ale jen 220 litrů. Závěr byl takový, že pokud to nestanoví stanovy právo-várečného měšťanstva jinak, může várečné právo trvat bez spojení s určitou nemovitostí (Vážný, 1941).

Převody práv a berní předpisy

Soudy řešily i hodnotu várečných práv a berní záležitosti související s právo-várečnými měšťanstvy. Zmiříme jen ty nejzásadnější nálezy soudů. Podle prvorepublikového Nejvyššího správního soudu hodnota várečných práv spojených s domy, které byly vlastnictvím právo-várečného měšťanstva, náležela do základu dávky, která mu byla vyměřena. Právo-várečné měšťanstvo tak nepochodilo s argumentací, že práva várečná, která vlastní, nezvyšují jeho aktiva, ale zvyšují jen hodnotu ostatních práv várečných. V případě právo-várečného měšťanstva v Žatci pak Nejvyšší správní soud vyslovil názor, že převod práva várečného bez současného převodu domu, na němž dosud vázlo, nepodléhá nemovitostnímu poplatku (Bohuslav, 1924). Soud se v odůvodnění znovu vyslovil i k tomu, že každý majitel práva várečného má stejný podíl na společném jmění, tedy zisku i ztrátě, ale že za závazky společnosti ručilo právo-várečné měšťanstvo jen společným jměním.

V jiném případě pak bylo judikováno, že u právo-várečného měšťanstva, kterému jeho majetek podle stanov nepatří jako samostatnému právnímu subjektu, ale náleží jednotlivým majitelům várečných práv, spojených s držbou určitých domů, přísluší dispozice společným majetkem jednotlivým majitelům várečných práv jako spoluvlastníkům, nikoli právo-várečnému měšťanstvu jako právnické osobě (NSS, 1929).

Zajímavý právní spor řešil v roce 1926 Nejvyšší správní soud v jednom jihočeském městě,¹ kde tamní obec pivovar s pozemky prohlásila za obecní statek, na což ale neměla právo a tento autoritativní výrok obci vůbec nepříslušel. Navíc sporný majetek byl knihovně zapsán do vlastnictví místního právo-várečného měšťanstva (Bohuslav, 1926).

Postavení hostinských

Z judikátů ještě zmiříme případy týkající se zavazování hostinských, které měly všeobecnou platnost pro obor. Běžnou praxí byly už koncem 19. století finanční zápůjčky od pivovaru spojené se zavazováním hostinských k odběru piva z provozu, který půjčku poskytl. Tyto závazky se vztahovaly na hostince a přecházely i na nástupce původního hostinského. S tím ale někteří nesouhlasili. Nejvyšší soudní dvůr ve Vídni už v roce 1904 rozhodl, že noví vlastníci nejsou povinni pivo z pivovaru podle závazku svých předchůdců odebírat (Anonym, 1904a).

Podobné případy řešily soudy i za první republiky. Ve sporu, kterým se zabýval v roce 1924 Nejvyšší soud, šlo o případ smlouvy z roku 1911, kdy hostinská vzala závazek od pivovaru na sebe, své dědice i případně nástupce v držbě hostince. Odběr byl stanovený na alespoň 300 hl ročně, půjčka měla být placena korunou nad cenu piva z pivovaru při odběru každého hektolitrů. Do zahájení soudního sporu se ale 12 let nic nedělo. Právní nástupci hostinské, která smlouvu podepsala, navrhli pivovaru zaplacení celé zápůjčky, ten to ale odmítl. První dvě instance rozhodly ve prospěch pivovaru, Nejvyšší soud ale dal za pravdu majiteli hostince s tím, že pokud závazek k odběru piva není zapsán v hlavní pozemkové knize, nepřechází tento závazek na nabyvatele domu a ten tak byl oprávněný splatit dluh kdykoliv hotově (Vážný, 1925).

Podobně stejný soud o rok později rozhodl, že závazek odběru piva z určitého pivovaru není možné vložit do pozemkové knihy jako

břemeno. Závazek tak nepřecházel na nové vlastníky. Ve sporu si hostinský půjčil od pivovaru 15 000 Kč a v dluhopisu zavázal sebe, svého podsudího nebo pachtyře, že bude deset let odebírat pivo od smluvního pivovaru. Hostinský pak ale hostinec prodal a ten ještě jednou změnil majitele. Soudy všech tří stolic rozhodly, že pro další nástupce byla zápůjčka prostým knihovním dluhem a neměli důvod přejímat i závazek odebírat pivo z daného pivovaru, i když se k tomu původní majitel zavázal (Vážný, 1926).

S hostinci částečně souvisí i potíže ředitele právo-várečného pivovaru v Čáslavi, který dostal od místního okresního úřadu pokutu 20 Kč, popřípadě, pokud by ji nezaplátil, měl jít na dva dny do vězení. Provinil se prý tím, že nechal zaměstnance pivovaru provést instalace pivních tlakostrojů v několika hostincích (obr. 4). Přitom správa pivovaru na to neměla živnostenské oprávnění (Bohuslav, 1936). Případ ukazuje na prvorepublikové vztahy mezi pivovary a hostinci. Pivovary v konkurenčním boji musely hostincům nabízet i servisní služby, aby si je udržely. V tomto případě šlo o službu bezplatnou včetně servisu. Podle Nejvyššího správního soudu ale bylo nutné také bezplatnou servisní činnost pokládat za činnost živnostenskou. „Podnikatel sice ví, že mu nebude zaplácena přímo, počítá však právem s tím, že mu přinese zisk nepřímo tím, že mu získá nebo udrží zákazníky,“ uvedl Nejvyšší správní soud (Bohuslav, 1936). Ředitel čáslavského pivovaru se hájil tím, že pivní tlakostroje musí mít každý pivovar, aby je za účelem provozování své živnosti mohl půjčovat hostinským. Soud ale jeho argumentaci zamítl a trval na tom, že obě živnosti jsou oddělené a pivovar je nebyl oprávněný servisovat.

Z dnešního pohledu se nám může zmíněný rozsudek zdát poněkud zvláštní, ale k Nejvyššímu správnímu soudu se dostal i spor ohledně provádění zednických prací v právo-várečném pivovaru v Hradci Králové jeho vlastními zaměstnanci. Také zde byl podle zásad trestního práva odpovědný ne podnik jako právnická osoba, ale jeho odpovědný zástupce. Také zde se argumentovalo provozování koncesované živnosti bez koncese, soud ale rozhodl opačně než v případě tlakostrojů. Uznal, že většina zednických prací byla prováděna přímo v podniku, kterého se týkala a argumentace právo-várečného pivaru tak v tomto případě prošla (Bohuslav, 1923).

3 FUNGOVÁNÍ PRÁVOVÁREČNÝCH MĚŠTANSTEV

V minulých oddílech jsme se podrobně zabývali otázkami právní pozice právo-várečných měšťanstev a judikáty z konce 19. a první poloviny 20. století. Nyní se podrobněji podíváme na vnitřní fungování těchto společenství, a to na příkladech z Poličky a Polné (obr. 5).

Právo-várečníci v Poličce měli stanovy od roku 1876. Vrcholným orgánem byla valná hromada a od ní zvolený výbor. Valná hromada se svolávala nejméně dvakrát ročně, konkrétně každou třetí neděli v květnu a třetí neděli v listopadu, protože správní rok končil koncem října. Mimořádnou valnou hromadu navíc mohli svolat libovolných 35 právo-várečníků, tedy zhruba třetina celkového počtu 113. Mimořádnou valnou hromadu také mohli svolat zvolený výbor, pokud to

Obr. 4 Dobový inzerát na pivní tlakostroje. (Kvas 1880, VIII, s. 156)

¹ Sbírka rozsudků místo anonymizuje.

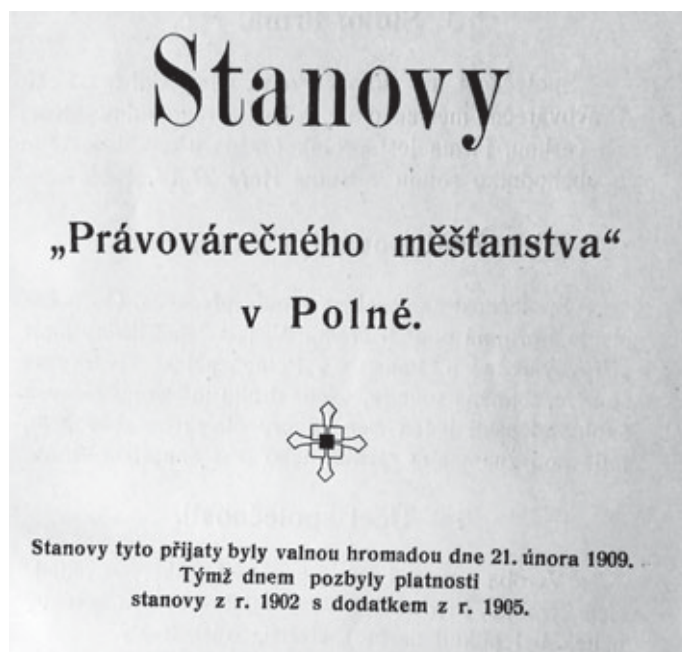
Obr. 5 Dobový pohled na areál právovárečného pivovaru v Polné. (Zdroj: Klub za historickou Polnou)

uznal za vhodné. Valná hromada byla usnášenischopná, pokud se na ni dostavilo 60 právovárečníků. Právovárečníci se na valné hromadě mohli zastupovat navzájem, ale takto mohli hlasovat vždy jen za jednoho kolegu. Platnosti nabývaly návrhy absolutní, volilo se většinou hlasů. Předseda hlasoval jen při rovnosti ostatních hlasů. Jmění spolku obstarával správní výbor, který zastupoval firmu navenek. Byl tvořen 13 členy, přičemž všichni z nich museli být z Poličky. Výbor se volil valnou hromadou na tři roky. Scházel se minimálně jednou za čtvrt roku. Stanovy dávaly pravidla i pro rozhodčí soud. Každá ze sporných stran volila dva důvěrníky z řad spolku a tyto pak pátého právovárečnicka. Rozhodnutí tohoto vnitřního orgánu mělo být pro všechny závazné.

Právovárečníci v Poličce vlastnili od roku 1864 nový pivovar, který si část podílníků pronajala. Druhá skupina měla pronajatý pivovar v Kamenci, který původně obhospodařovala jen vesnice poličského panství. Vznikla z toho velká řevnivost, která se částečně urovnala právě v roce 1876, kdy se vytvořila nová společnost 49 právovárečnicků, která si najala oba pivovary, z nich ten kamenecký byl brzy uzavřen. Řevnivost ve spolku ale pokračovala. Například v roce 1882 část právovárečnicků neuznávala zvolený výbor a bylo tak nutné přistoupit k volbě nové. Nový výbor se ale všeobecného uznání také nedočkal. „Kdo měl tedy správu jmění právovárečného měšťanstva vésti. Nebylo to kalení vody? Uvádím jen proto předcházející toto na věčnou paměť, aby příště nástupcové našich právovárečnických práv... nedali přístupu živlům cizím, aby nedali se vésti ke sporům soudním v záležitostech, které mají být rozhodnuty v lůně právovárečného měšťanstva,“ psal jeden z čelních měšťanstva (SOA v Zámrsku – b). Problémem byl zejména fakt, že menšina ve spolku nerespektovala rozhodnutí většiny a hrozila i žalobami. Na investice se museli právovárečníci většinou složit, přitom na vzestupu pivovaru se nechtěli tehdy všichni podílet stejnou měrou.

Právovárečné měšťanstvo v Poličce, které sdružovalo majitele 112 právovárečných domů, si nechalo zaprotokolovat v roce 1909 nový Jednací řád (SOA v Zámrsku – a). V něm rovnou uvedli, že na jejich spolek se nevztahuje spolkový zákon ani jiné do úvahy padající normy. Spolek už zřejmě po neblahých zkušenostech se zdražováním právovárečných měšťanstev neměl stanovy, ale řídil se jen vlastními pravidly, která mohl svévolně měnit. Měl samostatné jmění vykazované v ročních bilancích. Jednotlivci neručili svým soukromým jměním ani osobně ani várečnými domy za závazky společného podniku. Právovárečníci provozovali společný podnik pod jménem *Měšťanský pivovar v Poličce*. Valné hromady se držely minimálně jednou ročně, nejpozději čtyři měsíce po skončení hospodářského roku, který trval do konce srpna (SOA v Zámrsku – a).

Z roku 1909 jsou i stanovy *Právovárečného měšťanstva v Polné* (obr. 6). V Polné si dali rovnou do stanov, že v případě možných ztrát měšťanstvo neručí ani vkladem ani půjčkou ani soukromým jměním jednotlivých podílníků. Várečníci reprezentovali předseda, s kterým listiny podepisoval jeden člen výboru. Mimořádná valná hromada se držela, pokud výbor nebo čtvrtina podílníků chtěla její svolání. Tak jako v Poličce hlasoval za každý dům jeden podílník. Měl to být manžel, pokud byl nemocen, nahradila jej jeho žena. Byl-li právovárečný dům rozdělen majetkově na polovinu, o hlas se losovalo. Obecní domy zastupoval obecní starosta. O pronájmu pivovaru nebo stavbě nad 5000 korun mohla rozhodnout jen valná hromada, do níž přišly dvě třetiny podílníků. K případnému prodeji ale analogicky jako v Poličce museli svolit všichni. O menších věcech rozhodoval podobně

Obr. 6 Stanovy právovárečného měšťanstva v Polné. (Zdroj: Klub za historickou Polnou)

jako v Poličce menší výbor, který povoloval stavby ale jen do 500 korun, přijímal také prozatímně sládku, účetního a další pracovníky. Každý právovárečník musel být solidární s chodem podniku a nekonkurovat mu svým obchodem. „Nesmí trpěti, aby na jeho realitách pivo stejné nebo menší hodnoty, nebo pivo konkurenční (piva luxusní vyjímaje) buď jím samým, neb jeho nájemcem bylo čepováno, nebo s ním obchody provozovány.“ (Rérych, 1909) Tuto podmínku čteme v polenských stanovách zřejmě proto, že ve městě nebyl jen měšťanský pivovar, ale také panský, zvaný Kateřinov podle místa, kde se nacházel. Tyto podniky spolu dlouho soupeřily, prakticky až do fúze za první republiky. V Polné bylo v roce 1930 148 podílníků. Práv anebo podílů bylo 107 na 104 domech označených 112 čísly (Prchal, 2004).

Příliš velký počet podílníků logicky vedl ke sporům na valných hromadách. Problémy v Poličce vyvrcholily koncem 20. let minulého století, kdy se podnik zmítal ve velké vnitřní krizi a řešilo se mimo jiné vysoké manko na sladovně, která byla nakonec uzavřena. Negativní konotace těchto sporů pak ještě dál přetrvávaly. V září 1929 se už na zasedání správní rady mluví o soudním líčení „pře urážkové“ s členem spolku Rudolfem Witzem. Při za člena správní rady Františka Horáčka vedl předseda Otokar Bittner. Patrně šlo o pomluvy v jednom poličském krámě a tvrzení proti tvrzení. Případ skončil smírem u soudu, kde Witz prohlásil, že Bittnera nemůže vinit z nečestného nebo nemravného jednání a už vůbec ne z úplatkářství a případ byl uzavřen (SOA v Zámrsku – e). O měsíc později pak Bittner sám rezignoval s tím, aby „zavládl v závodě našem klid“ (SOA v Zámrsku – c). Ještě v roce 1929 byly ale ve vedení podniku další spory. Na valné hromadě padl návrh na odvolání člena správní rady Thana Bauera. Bylo konstatováno, že v jeho případě poměr „snášenlivosti a spravedlivé kritiky vybočil z mezí slušnosti.“ Nakonec byl tento bod stažen, protože návrh nepodal dostatečný počet členů. Podobné spory zřejmě nebyly výjimkou ani v jiných pivovarech podobné velikosti. V Polné měli například ve stanovách, že každý podílník má právo v odpoledních hodinách přijít do pivovaru a navštívit jakoukoliv místnost. Mohl také nahlédnout do pivovarských knih a žádat o vysvětlení sládku, předsedu nebo účetního. Ti mu museli informace podat, chovat se slušně a bez křiků. „Várečan ten nesmí však nikomu ničeho vytýkati nebo poznámek činiti.“ (Rérych, 1909)

Tyto informace mohou být úsměvné, ale složitost vztahů a vlastnické poměry často vedly i k obtížím s nakládáním s majetkem. V Poličce chtěli prodat nevyužívanou sladovnu. To bylo ale velice obtížné, protože zatímco nový pivovar a hostinec na náměstí byly psány přímo na právovárečné měšťanstvo, tak sladovna patřila majitelům 112 právovárečných domů, kterých bylo na jeden objekt hned několik. O jeho osudu tak nerozhodovala valná hromada, ale na prodeji by se muselo shodnout přes 200 vlastníků právovárečných práv, což bylo vzhledem k tradiční rozhádanosti měšťanstva naprosto ne-

reálné (SOA v Zámrsku – g). V březnu 1932 valná hromada schválila prodej sladovny legionářům, kteří zde chtěli mít biograf. Právě problémy s vlastnictvím objektu ale prodej zhatily. Legionáři přitom nabízelí 64 000 korun. V sezoně 1933–1934 byla sladovna pronajata hospodářskému družstvu za 3000 Kč ročně na skladování obilí (SOA v Zámrsku – f).

Dějiny poličského pivovarnictví také jasně ukazují, jak těžké bylo do pivovarů, které vlastnilo množství podílníků, investovat. Velké problémy byly už při pořízení pivovaru v roce 1864, kdy se stavělo z mokré a levné opuky, která se pak postupně rozpadala. Problémy tohoto typu se pak objevovaly periodicky. Sládek František Bittner ml. vyžadoval po správní radě už před druhou světovou válkou výměnu kádě na varně, protože byla už 30 let stará. Právníci raději provedli test, udeřili do kádě kladivem a zjistili, že je plech ještě 3–4 milimetry silný a nákup odložili (SOA v Zámrsku – d). **Rekonstrukce tak proběhla až za druhé světové války.**

Počet činných právních měšťanstev se v této době výrazně zmenšil. Bylo to způsobeno dvěma faktory, na jedné straně menším územím státu a na straně druhé i zastavováním některých podniků. Podle Pivovarského kalendáře na rok 1945 bylo v Protektorátu Čechy a Morava celkem 20 právních měšťanstev. Jmenovitě šlo o Beroun, České Budějovice, Čáslav, Hradec Králové, Jaroměř, Jihlavu, Klatovy, Pelhřimov, Písek, Plzeň, Počátky, Polici nad Metují, Poličku, Polnou, Soběslav, Strakonice, Sušici, Tábor, Třebíč a Vodňany (Anonym, 1945). K tomu můžeme zmínit, že dalších šest pivovarů vlastnila města Radnice, Terezín, Josefov, Kutná Hora, Domažlice a Náchod.

Na změněné poměry reagovaly valné hromady podniků například úvahou o výkupu akcií židovských vlastníků, někde docházelo rovnou k jejich zabavování. Například v opavském pivovaru, který ležel v Sudetech a v předchozím soupisu proto není, byli Židé podstatnými podílíky. Aby se zamezilo odkupování těchto podílů ještě před vyhlášením nabídky, dostaly přednostní právo osoby nasazené na frontě a členové pivovarské společnosti (Dorko, 2015).

LITERATURA

- Anonym, 1904a: Jest oprávněn pivovar nutiti vlastníka hostince ku závazku jeho předchůdců? Kvas, XXXII, s. 351 a 352.
 Anonym, 1904b: Zprávy právnícké jednoty moravské. Roč XIII.
 Anonym, 1904c: Publikace prvního vědeckého sjezdu českých právníků konaného v Praze ve dnech 21., 22. a 23. května 1904. Výsledky rokování sjezdu. Sekce 1, Otázka 3, s. 15.
 Anonym, 1924: Přeměna právních měšťanstev v akciové společnosti. Kvas, 52: 214, 236, 247.
 Anonym, 1945: Pivovarský kalendář, s. 71-110.
 Bohuslav, Josef. V., 1923: Rozhodnutí administrativní, číslo 2237/1923. Strany nejsou ve sbírce číslovány.
 Bohuslav, Josef. V., 1924: Rozhodnutí administrativní, číslo 2099/1924.

- Bohuslav, Josef. V., 1926: Rozhodnutí administrativní, číslo 5368/1926.
 Bohuslav, Josef. V., 1936: Rozhodnutí administrativní, číslo 12286/1936.
 Dorko, B., Korbelařová, I., et al., 2015: Opavský pivovar, s. 60. ISBN 978-80-905991-4-7.
 Novotná, L., 2009: Právní měšťanstvo v Hradci Králové do roku 1948. Bakalářská práce na Univerzitě Pardubice, Filozofická fakulta, s. 38.
 Nejvyšší správní soud (NSS), rozhodnutí ze dne 17.01.1929, sp. zn. 678/29, převzato z databáze ASPI.
 Prchal, J., Šup, M., 2004: Polenské pivovary, hospody a hospůdky. Polná, s. 12.
 Rérych, B., 1909: Stanovy „Právní měšťanstva v Polné“, s. 11.
 Sedláček, J., 1930: Zákaz čepovati cizí pivo v právních měšťanstvech. Barvič a Novotný, Brno.
 SOA v Zámrsku a: Fond Měšťanský pivovar Polička, kniha 1: Stručné paměti právní měšťanstva v Poličce (1912).
 SOA v Zámrsku b: Fond Měšťanský pivovar Polička, karton 1, inv. č. 10: Zpráva o situaci pivovaru /1884/
 SOA v Zámrsku c: Fond Měšťanský pivovar Polička, kniha 3: Protokoly schůzí správní rady (1929–1936).
 SOA v Zámrsku d: Fond Měšťanský pivovar Polička, kniha 4: Protokoly schůzí správní rady (1936–1940).
 SOA v Zámrsku e: Fond Měšťanský pivovar Polička, karton 1, inv. č. 24–26: Zápis z valných hromad (1929).
 SOA v Zámrsku f: Fond Měšťanský pivovar Polička, karton 1, inv. č. 32: Zápis ze 42. valné hromady (1934).
 SOA v Zámrsku g: Fond Měšťanský pivovar Polička, karton 2, inv. 62: Korespondence s advokáty (1931–1932).
 Vážný, F., 1924: Rozhodnutí nejvyššího soudu Československé republiky ve věcech občanských. VI svazek, s. 1508, rozsudek č. 4326/1924.
 Vážný, F., 1926: Rozhodnutí nejvyššího soudu Československé republiky ve věcech občanských, VII svazek, s. 1550, rozsudek č. 5405/1925.
 Vážný, F., 1929: Rozhodnutí nejvyššího soudu Československé republiky ve věcech občanských 7678-8598. X svazek, s. 93–101, rozsudek č. 7720/1928.
 Vážný, F., 1935: Rozhodnutí nejvyššího soudu Československé republiky ve věcech občanských. XVI svazek, s. 1297-1299, rozsudek č. 14030/1934.
 Vážný, F., 1941: Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech občanských. XXII svazek, s. 402, rozsudek č. 17754/1940.
 Vážný, F., 1941: Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech občanských. XXII svazek, s. 552, 553, rozsudek č. 17828/1940.